● *Díszdoktoravatás és a trianoni békeszerződés évfordulója*

A monarchia mítosza

Ki tudja, véletlen-e: a trianoni békeszerződés évfordulóján két olyan gondolkodót avattak a József Attila Tudományegyetem díszdoktorává, akiknek családi múltja, bár különböző nemzetekhez tartoznak, az Osztrák–Magyar Monarchiához kötődik. Claudio Magris, a trieszti egyetem germanisztika professzora, olasz eszszéista, irodalomtörténész és Fejtő Ferenc Párizsban élő, zsidó származású magyar történész, író, a Szép Szó egykori szerkesztője az alábbiakban a monarchia felbomlásáról, a Habsburg-mítoszról és A közép-európai gondolatról nyilatkoznak lapunknak.

● ***Sokan úgy látják, és a trianoni szerződés hetvenkilencedik évfordulóján időszerű is kimondani, hogy a mai balkáni és kelet-közép-európai feszültségek nagy része visszavezethető az első világháború utáni békeszerződések gyengéire és az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlasztására. Egyetértenek ezzel a kijelentéssel?***

Claudio Magris: – Részben igen, hiszen a békeszerződések a legtöbb nemzeti konfliktust nem oldották meg, sőt újabbak előzményei lettek. Azt hiszem azonban, hogy a szerződések maguk is csak választ kerestek a késői monarchia súlyos nemzeti problémáira. A megoldás szerintem ma is jelentős kulturális feladat: meg kell teremteni egy laikus nemzetfogalmat, amelyben világosan elkülönülnek a hitre és az értelemre tartozó dolgok. Mivel nem lehetséges, hogy minden nemzet pontosan állama határai közt éljen, az önrendelkezési jognak szentnek kell lennie. Ne felejtsük el, hogy e nemzeti láz előtt, amely a 18. században kezdődött, az állam nem volt azonos a nemzettel, a nemzeti változatosság, amelyről ma az európai folyamatban annyit beszélnek, kimondottan érvényesült a nagy európai birodalmakban, így a Habsburg területen is. Ilyen értelemben hibásnak találom a versailles-i békeszerződéseket, mert elősegítették a ma is jellemző nemzetállami atomizációt.

Fejtő Ferenc: – Alapjában véve igen, hiszen Versailles-ban rendezték újra a térség térképét, kis nemzeti államokkal helyettesítve az Osztrák–Magyar Monarchiát. A nemzetek azonban úgy össze voltak nőve, hogy minden újabb államnak elkerülhetetlenül meg kellett küzdenie, a monarchia problémáival. Márpedig a birodalom felosztására éppen a nemzeti önrendelkezés adott ürügyet. Az osztrák–magyar vezetés részéről nem jött ugyan komoly kezdeményezés a federális integrációra, de léteztek belső federatív és progresszív erők, amelyekre támaszkodva elkerülhető lett volna a területi viszályokba keveredő nemzeti államok létrehozása. Ezek az erők – Károlyi és Jászi – sajnos alig találták meg az érvényesüléshez szükséges lobbykat. Kezdeményezésük ellenséges fogadtatásban részesült, a nyugat inkább a Benes–Masaryk-féle szeparatista csehekre és a szerbekre hallgatott, amikor a térképet újrarajzolták. Hogy esély lett volna a Habsburg-federációra, azt tanusítja az is, hogy egy olyan éles szemű megfigyelő, mint Lenin, 1916-ban biztosra vette: sikerül átmenteni a monarchiát egy federális államba.

● ***Magris úr, ön Trieszt-ben, Fejtő úr ön Nagykanizsán született. Mindkét hely a monarchia része volt egykor. Vajon családjukban élt-e a Habsburg-idők iránti nosztalgia?***

Claudio Magris: – A mienkben egyáltalán nem. Apám családja Friuliból származott és 1914-ben költöztek Olaszországba a háború miatt. Különben kimondottan irredenta olaszok voltak. Ők mesélték, hogy a dédanyám dédapjának a testvére, aki még Napoléon seregében szolgált gránátosként Oroszországban, idős korában is megszervezett egy olasz bataliont az Ausztria elleni háborúban. A család anyai ága görögdalmát származású, egy távolabbi horvát és velencei ággal, ma is vannak rokonaim Horvátországban. Amikor én gyerek voltam, Triesztben már nem is emlékeztek a birodalomra, kivéve néhány idős embert. Én magam az Osztrák–Magyar Monarchia iránti érdeklődésemet nem nekik, hanem ellenkezőleg, azoknak a hazafiaknak köszönhetem, akik a monarchia ellen harcoltak. Ha van közép-európai tudatom, az nem kimondottan a monarchiához fűződik, hanem egy jóval szélesebb területhez.

Fejtő Ferenc: – Az én családomban már abból kifolyólag is volt nosztalgia, mert tipikusan monarchiabeli család voltunk. Egyik nagyapám Prágában, másik Kiskőrösön született, s a monarchia különböző országaiban helyezkedtek el később. Anyai nagyapám a monarchia déli vasútállomásának volt a főnöke Zágrábban; unokatestvéreim közül egyesek horvát területen horvát iskolába, mások pedig Triesztben és Fiumében olasz iskolába jártak. A monarchiával együtt a családunkat is felosztották: érthető tehát egy bizonyos nosztalgia a kor iránt, amelyben Triesztből Prágába vagy Nagykanizsáról a vajdasági rokonokhoz Zomborba háborítatlanul lehetett utazni.

● ***Mit gondolnak mi az oka, hogy Ferenc József személyének valóságos folklórja alakult ki Magyarországon. Egyáltalán: hogyan értékelik őt?***

Claudio Magris: – Fegyelmezett jellemének kétségkívül varázsa volt, hosszú uralkodásának pedig valóságos mítosza alakult ki, noha ő maga nem volt különösebb intellektus. De, ahogy Musil írja A tulajdonságok nélküli emberben: abban az országban „mindig legfeljebb zseniket hittek ripőknek, de soha, mint másutt, ripőköket zseninek". Mindenesetre, ha tisztán akarjuk látni Ferenc József alakját, akkor meg kell szabadulnunk minden restaurációs nosztalgiától. Példaként hadd mondjam el, hogy Triesztben két politikai-kulturális csoport van, amely a monarchiával még egyáltalán foglalkozik. Mindkettő a „Mitteleuropa" névvel fémjelezte magát – és bíróság előtt pereskedtek a megnevezésért. Az egyik konzervatív volt, a másik szélsőbaloldali. Ez utóbbi augusztus 18-án, Ferenc József születésnapján a császárt mint forradalmárt ünnepelte. Amikor viszont Habsburg Ottó Triesztbe érkezett, vele senki nem foglalkozott, kivéve ezt a kis csoportocskát, amely azonban a Habsburg haladó hagyományok árulójának tartotta IV. Károly császár fiát.

Fejtő Ferenc: – Ferenc József különös jelenség: fiatalon első ténykedésével eltörölte a szabadelvű magyar alkotmányt, hosszú uralkodása végére mégis népszerűséget szerzett Magyarországon. Ezt nagyrészt feleségének, Erzsébetnek, illetve a magyaroknak tett engedményeinek köszönhette. Véleményem szerint hibát követett el, amikor a magyar főurakra hallgatva a csehekkel nem egyezett ki. Ez később hozzájárult a szeparatista áramlat megerősödéséhez. Német politikája sem hozott eredményt. Rudolf, majd Ferenc Ferdinánd halála, akik mindketten a kizárólagos német szövetség ellenfelei voltak, a monarchia sorsát teljesen a német imperialista politikához kötötte, amelyből később IV. Károly minden erőfeszítése ellenére sem tudott kilépni.

● ***Mit jelent önnek Közép-Európa? Vajon nem a monarchia egységének szelleme maradt-e fenn Közép-Európaként?***

Claudio Magris: – Számomra egy történeti kategóriát, amely egyes korokban létezett, másokban nem. Vigyázni kell vele: a „Mitteleuropa" eredetileg német hatalmi tervként fogalmazódott meg a 18–19. században. Miután a terv nem valósult meg, a kifejezés már nem a politikára, hanem a kultúrára vonatkozott. A századforduló Osztrák–Magyar Monarchiájában egy sajátosan analitikus kultúraként jött létre, amely a világot nagy egységben látó német filozófiai rendszerek idején még nem létezett. Ez a kultúra többnyelvű és soknemzetiségű volt, nem hitt többé a lehetőségekben, és igen ironikus volt a történelem haladásába vetett hittel szemben. Úgy is mondhatnám, Közép-Európa ekkor a világvége meteorológiai állomása volt. Ugyanakkor a békés és nyugalmas világ legbiztosabb helyének mutatkozott. A világháborúk után ismét változott az értelmezés: Közép-Európa a tiltakozás övezetévé vált. A harmincas években a német befolyás, majd a szovjet fennhatóság, a kilencvenes években pedig az amerikai életstílus elleni tiltakozásé. Mára úgy értelmezik, mint egymástól különböző kul[illegible] rájú szuverén nemzeti [illegible] mok térségét, amelyben [illegible] valami közös. Nápolyi [illegible] barátom szokta monda[illegible] hogy egy dolog nápolyi[illegible] lenni, és egy másik pe[illegible] mandolinnal, énekelve „[illegible] a nápolyit". Azt hiszem, [illegible] gyakran az utóbbi törté[illegible] Közép-Európában.

Fejtő Ferenc: – Számo[illegible] ra nem annyira politik[illegible] mint mentalitásbeli a fo[illegible] lom. Bizonyos civilizáci[illegible] strukturális kört jele[illegible] amelynek az egykori mo[illegible] chia a magva. Nem véle[illegible] hogy Prágán, Bécsen, Bu[illegible] pesten, Krakkón, Zágrá[illegible] vagy Kolozsváron min[illegible] nyugati ember felismeri [illegible] lönbségek mellett a közö[illegible] európai azonosságot. Pers[illegible] nehéz megállapítani, hog[illegible] ennek a mentalitásnak m[illegible] dig húzódnak a földra[illegible] körvonalai. Mert az világ[illegible] hogy Kolozsvár ilyen é[illegible] lemben még közép-euró[illegible] s a bukovinai Cernovic[illegible] is közép-európai hagyo[illegible] nyai vannak. A Szovjetu[illegible] felbomlása utáni helyzet[illegible] nem véletlen, hogy az e[illegible] politikai csoportosulás a [illegible] ségben a csehek, a mag[illegible] rok és a lengyelek kö[illegible] történt, s a horvátok é[illegible] szlovének igyekeztek csa[illegible] kozni. A nagy európai int[illegible] ráción belül egy region[illegible] integráció körvonalai is ko[illegible] denek kibontakozni. Rem[illegible] lem ez a gazdaságra is ko[illegible] vező hatással lesz. Mag[illegible] úrnak már elmondtam: [illegible] láttam a trieszti kikötőt g[illegible] rekkoromban, a monarc[illegible] idején. Tengerjáró hajók [illegible] mege állt ott. Most ha odam[illegible] togatok, alig van benne [illegible] jó. Az Osztrák–Magyar M[illegible] narchiának Trieszt volt [illegible] ajtaja a nagyvilág felé: [illegible] gyarok, csehek, osztrák[illegible] százezrei utaztak Trieszt[illegible] keresztük Amerikába, Ka[illegible] dába. Hiába szerezte m[illegible] olasz identitását a város, [illegible] gazdaságilag a monarc[illegible] felbomlásával visszaesett.

Panek Sándo[illegible]

●

A témával kapcsolatb[illegible] Claudio Magris „A Hab[illegible] burg-mítosz" és „A Duna[illegible] illetve Fejtő Ferenc „Rek[illegible] em egy hajdanvolt birodal[illegible] mért" című könyve olvasha[illegible] tó magyar nyelven a szer[illegible] zőktől.

Fejtő Ferenc és Claudio Magris az egyetemi díszdoktoravatáson. A háttérben Olasz Sándor és Pál József. ***(Fotó: Miskolczi Róbert)***

Aranytartalék, avagy ki törődik a nővérekkel?

Ha rossz a struktúra, akármennyi pénzt pumpálhatsz bele, mind elfolyik. Ez a közhelyes igazság ezúttal nem az orosz gazdaságra vonatkozik, hanem a magyar egészségügyre, s amolyan mellékes hozadéka egy foglalkozási csoportról szóló felmérésnek. Dr. Pikó Bettina orvos-szociológus és Piczil Márta szociológus, szociális munkás magatartástudományi kutatásokat végzett Csongrád megyei és szegedi ápolónők körében.

Semmiféle tudományos kutatás nem kell hozzá, bárki hosszasan tudja sorolni a hazai egészségügy bajait. A SZOTE Pszichiátriai Klinikájának szervezetében működő magatartástudományi kutatócsoportban mégis úgy gondolták, jobb, ha hiteles adatok-adalékok adnak magyarázatot – egyebek mellett arra, hogy miért rossz az ápolónővérek közérzete. És hogy mit lehet tenni.

Herzberg tétele

– A „menedzsmenttudománynak" van egy modellje, amely szerint ha megszűnnek az elégedetlenséget kiváltó körülmények, attól még nem leszünk feltétlenül elégedettek – magyarázza *dr. Pikó Bettina.* – Ez az úgynevezett Herzberg tétel, amely szerint például a jó munkakörülmények, a vállalatpolitika és -irányítás, a megfelelő fizetés, az előrelépés, a juttatások, a dicséret hiánya feltétlenül elégedetlenséget vált ki. Viszont a meglétük önmagában nem fokozza az elégedettséget. Az érdekes, sikerélményt nyújtó munka, amely olyan érzést biztosít számunkra, hogy valami fontoshoz járulunk hozzá, plusz fejlődési távlatokat nyújt, segít felszínre hozni a képességeinket – ez tesz elégedetté. Erősíti a motivációnkat, ha azonosulni tudunk a szervezettel, ahol dolgozunk, annak céljaival, s a csoporttal, amelyhez közvetlenül tartozunk. A rossz munkahelyi légkör – ahogyan a tudomány nyelvén mondjuk: a személyközi kapcsolatok zavara – föltétlenül elégedetlenséget vált ki, az ellenkezője viszont hosszabb távon erősíti az elégedettséget. A Herzberg-tétel igazát a mi kérdőíves felméréseink is igazolták: a nővérek válaszai alapján jól elkülönülnek a munkahelyi elégedettséget meghatározó tényezők az elégedetlenséget kiváltó okoktól.

Nem a pénz beszél

● ***Az alacsony fizetés a listavezető az elégedetlenség okai között?***

– Nem egyszerűen a fizetés, hanem az elismerés, a megbecsülés, a tisztelet hiánya. Sokan jelölték meg az eszközök, a gyógyszerek hiányát, a túlzsúfoltságot, s meglepően sokan a rossz munkahelyi kapcsolatokat. Az elégedetlenség tényezői között szerepel továbbá a nővérhiány, a képzettség hiánya és a nővérek alárendelt szerepe, a megalázottság érzése.

● ***A menedzsmenttudományi modell szerint a nagyobb fizetés nem orvosság, de így van-e ez a valóságban?***

– Messzemenően igazolták a felmérési eredményeink az elméletet. Az elégedettséget meghatározó tényezők között a jó munkahelyi légkör, a jó közösség került az első helyre, a bizalom, a betegek elismerése, a velük való jó kapcsolat a második legfontosabb. Sokan emelték ki a jó beosztás, az önálló, változatos munka szükségességét és a nővér szakma humánus jellegét, mint az elégedettség meghatározó tényezőjét. És a pénzről – szó sem esett.

● ***Mi következik ebből?***

– Nemcsak ebből, hanem a munkahelyi stressz okaira vonatkozó vizsgálatainkból is az derült ki, hogy az egészségügy közismert problémáin első lépésben akár pénz nélkül is lehetne enyhíteni. A rossz struktúra ugyanis a világ minden pénzét elnyelheti anélkül, hogy hajszálnyit is javulna. Tehát legelőször az emberekkel kellene törődni és jobb munkaszervezéssel, a stressz feldolgozásához adott több segítséggel kedvező változásokat érhetnénk el.

● ***Bocsásson meg, de első hallásra tömény demagógiának tűnik ez a mégoly tudományos orvosság...***

– Pedig tény, hogy a nővérek körében az egyik legfontosabb stresszforrás: a társas kapcsolatokból eredő konfliktusok. Ahol megfelelőek a kollegiális kapcsolatok, ott a stressz feldolgozása könnyebb és kevesebb a káros hatása. Ma már Magyarországon is bevett dolog a stresszmenedzsment – a versenyszférában, a profitra orientált cégeknél. A magánvállalatok rájöttek ugyanis, hogy a stressz hat a teljesítményre, a munkával való elégedettségre vagy elégedetlenségre, a kreativitásra, az innovációra. Ezért foglalkoznak – divatos szóval – a humán erőforrással, igyekeznek a lehető legjobb megszervezni a munkát, megfelelő pszichoszociális környezetet alakítani és a stresszfeldolgozás módszereinek, technikáinak aktív gyakorlását mindennapossá tenni.

Stresszoldás

● ***Ha jól érzed magad a munkádban, a munkahelyeden, több profitot termelsz. De hogyan jön ide a nővér és a beteg?***

– Kicsit erőltetettnek hathat a párhuzam, mégis azt mondom: a profitorientált világban a romló teljesítmény pénzben mérhető, ezért ott mindent megtesznek az érdekeltek a jobb teljesítményért. A költségvetési szférában nincs meg ez az érdekeltség. Egy kórházban az ápolónők rossz közérzete, a munkahelyi stressz nyomában a testi betegségek tünetei, s általában a társadalomban a nővérek alacsony státusa – elég ok a romló teljesítményhez. Igaz, ennek következményei nem pénzben mérhetők, „csak" emberi életekben.

● ***Csúnya dolgokra következtetek: ha a társadalomban legalább olyan fontos lenne az ember, mint a pénz, akkor [illegible] közszférában is gond[illegible] fordítanának – a stress[illegible] menedzsmentre?***

– A fejlett országokban [illegible] amelyekről pedig úgy tu[illegible] juk, a profit az Isten – [illegible] már bevett dolog az egés[illegible] ségügy világában is. Gyöke[illegible] resen átalakult, egész más [illegible] orvos-nővér, az orvos-bete[illegible] a nővér-beteg kapcsola[illegible] mint nálunk. A változások [illegible] nővéri hivatás sajátos aut[illegible] nómiájához vezettek el, ny[illegible] ma sincs az alárendeltség [illegible] datának és gyakorlatának. [illegible] megalázottságnak, a kedve[illegible] zőtlen társadalmi helyzet[illegible] nek. Kétségtelenül nekünk [illegible] errefelé kell tartani. Ha meg[illegible] próbálnánk tudatosan meg[illegible] gyorsítani a folyamatot, azt [illegible] mondjuk a kórházvezetés [illegible] gyelne a mienkhez hason[illegible] vizsgálatok megállapításai[illegible] és használná azokat a min[illegible] dennapokban, meglepő ered[illegible] ményekhez jutnánk. Ál[illegible] tom, az úgynevezett munka[illegible] erő csodákra képes, ha meg[illegible] felelően „használják" – [illegible] nem kihasználják.

Sulyok Erzsébet